

CUPRINS

PREFAȚA	9
INTRODUCERE	11

CAPITOLUL I

ȘTEFAN AUGUSTIN DOINAȘ ÎN CONTEXTUL LITERATURII

ROMÂNE DIN A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XX-LEA..... 21

1. Evoluția poetului	21
1.1. Ștefan Augustin Doinaș și Cercul Literar de la Sibiu.....	23
2. Structura și valoarea operei	27
2.1. Teme și motive literare – între tradiție și modernitate.....	28
2.2. Etapele creației.....	31
2.3. Structuri intertextuale în poezia lui Ștefan Augustin Doinaș	39
3. Activitatea de teoretician, critic și istoric literar	62
4. Activitatea de traducător	68
4.1. Traducerea ca proces	68
4.2. Complexitatea traducerii operelor	77
5. Receptarea operelor lui Ștefan Augustin Doinaș de către critica literară	80

CAPITOLUL al II-lea

LIMBAJUL POETIC ROMÂNESC DIN A DOUA JUMĂTATE

A SECOLULUI AL XX-LEA 84

1. Spațiul literar postbelic.....	84
2. Teme și motive lirice în a doua jumătate a secolului al XX-lea.....	87
3. Principalele direcții din poezia română din a II-a jumătate a secolului al XX-lea	91
4. Modernizarea limbajului poetic în postmodernism.....	93
4.1. Nivelul fonologic	93
4.2. Nivelul lexical.....	94
4.3. Nivelul morfologic	96
4.4. Nivelul sintactic	101
4.5. Sintaxa frazei	103

4.6. Nivelul stilistic.....	105
5. Oralitatea	109
6. Aspecte definitorii ale limbajului generațiilor din postbelic	111
6.1. Poezia șaizecistă	112
6.2. Poezia șaptezecistă.....	112
6.3. Poezia optzecistă.....	113
6.4. Poezia nouăzecistă.....	115

CAPITOLUL al III-lea

STRUCTURI LINGVISTICE	119
1. Nivelul fonetic	119
1.1. Sistemul vocalic.....	120
1.2. Sistemul consonantic	125
1.3. Accentul.....	126
2. Nivelul lexical	127
2.1. Arhaismele.....	128
2.2. Regionalisme	129
2.3. Termeni populari / livrești / rari.....	129
2.4. Neologisme	130
2.5. Elemente de argou	132
2.6. Elemente de jargon	134
2.7. Punctuația și ortografia.....	135
3. Structura morfologică.....	135
3.1. Grupul nominal.....	136
3.2. Grupul verbal.....	161
4. Structura sintactică	177
4.1. Subiectul	177
4.2. Predicatul.....	181
4.3. Predicativul suplimentar	186
4.4. Atributul.....	186
4.5. Apoziția	189
4.6. Complementul.....	191
4.7. Circumstanțialele	195
5. Pragmatica textului liric	200
5.1. Marcatori discursivi. Actele de vorbire	203
5.2. Verbe constatative și verbe performative	205

5.3. Arta dialogului	207
5.4. Pragmatica conectorilor	207
CAPITOLUL al IV-lea	
NIVELUL STILISTIC	220
1. Structura figurativului	220
1.1. Definirea și clasificarea figurilor de stil	221
2. Tehnici ale imaginarului în opera poetică doinașiană	241
2.1. Miturile	243
2.2. Simbolurile	244
2.3. Legenda	257
2.4. Alte proiecții ale imaginarului	257
3. Oralitatea	260
3.1. Figuri ale oralității	261
3.2. Microsistemul elementelor deictice	261
3.3 Nivelul frazeologic și paremic	264
3.4. Onomatopeea	265
3.5. Tehnica monologului dialogat	265
4. Metrica și prozodia: rimă, ritm, strofă, vers.	265
4.1. Rima	266
4.2. Ritmul	269
CONCLUZII	273
BIBLIOGRAFIE	285

PREFAȚA

Ștefan Augustin Doinaș, creatorul unei opere copleșitoare prin anvergură și altitudine intelectuală, este un poet cu o lungă și fertilă prezență în istoria literaturii române, receptiv la influențe diverse, dar care și-a construit un drum propriu foarte solid, marcat de cele 13 volume de poezie și de alte câteva zeci de volume reprezentând genuri și specii diverse. Literatura de specialitate înregistrează multe studii valoroase de critică literară – sintetice sau aplicate – dedicate în special poeziei sale, însă o analiză temeinică și convingătoare care să surprindă și dimensiunea lingvistică a acesteia se lăsa încă așteptată.

Cartea ***POETICA LUI ȘTEFAN AUGUSTIN DOINAȘ – limbaj și expresivitate*** elaborată de Andreea-Emanuela Vîlcescu abordează limba și stilul operei lui Ștefan Augustin Doinaș și se dorește a fi un studiu detaliat din perspectivă lingvistică, stilistică și pragmatică a operei poetice a acestuia. Avem a face, așadar, cu o cercetare integrativă și integratoare în vederea înțelegerii reale, ferite de distorsiuni sau judecăți rapide de valoare a normelor lingvistice și stilistice ilustrate de opera poetului, prin prezentarea și interpretarea unui vast material lingvistic. Lucrarea doamnei Vîlcescu privește textul analizat din perspectivă lingvistică, făcând o descriere a tuturor compartimentelor limbii, în care integrează datele furnizate de gramatica limbii române, precum și de critica și teoria literară în general. Autoarea nu-și limitează investigația la prezentarea descriptivă a faptelor de limbă, excerptate din textele examinate, ci le analizează și le interpretează. Astfel, argumentarea se sprijină atât pe dezvoltări teoretice ale unor concepte reprezentate de studii de referință, cât și pe cercetări analitice, cel mai adesea personale. Andreea-Emanuela Vîlcescu aduce propriile observații pe marginea faptelor de limbă și de stil analizate și, prin cercetarea operei poetice a scriitorului în extensia lui maximă, n-a riscat să lanseze calificări generale, în urma unor analize parțiale.

Autoarea valorifică cele mai noi metode și tehnici de investigare a textului beletristic. Perspectiva este aceea a stilisticii lingvistice, cu elemente de pragmatică și cognitivism, de analiză a discursului și cu aspecte variate ce țin de orientările cele mai actuale în cercetarea particularităților de limbă și de marcare a expresivității. Grila de analiză a limbajului poetic este declarat lingvistică, în conformitate cu preceptele teoretice ale fondatorului modern al stilisticii lingvistice, Charles Bally.

Andreea Vîlcescu a găsit în textele despuiate suficiente mostre de virtuozitate poetică încât să ofere câte un demers separat, consistent pentru toate compartimentele limbii – fonetica (vocalismul și consonantismul, dar și accentul, ca unitate suprasegmentală), morfologia (clasele lexico-gramaticale), sintaxa (tipurile de relații sintactice stabilite și grupurile sintactice), lexicul (cu o analiză detaliată a componentelor sale, deoarece proporția în care un autor se adresează diferitelor compartimente ale vocabularului oferă informații prețioase pentru stabilirea profilului său artistic), dar și pragmatica textului liric (unde se examinează marcatorii discursivi, se inventariază bogata clasă a verbelor constative și performative și se cercetează clasa conectorilor).

Din viziunea generală asupra expresivității, sunt preluate tehnicile de analiză a figurativului, cu aplicații pe diversele tipuri de imagini create de Doinaș cu ajutorul cuvintelor, iar din tehnicile de sonoritate nonlingvistică (de fapt, muzical-lingvistică) sunt analizate particularitățile de rimă și ritm, precum și diversele combinații de versificare și organizare pe strofe și tablouri ale poeziilor în discuție. Rămân în sfera analizelor retorico-lingvistice și pragmatico-lingvistice formulele care conferă caracter de oralitate textelor poetice, precum și structurile frazeologice ale limbii, între care formulele paremiologice ocupă un loc important.

Se evidențiază și activitatea de teoretician (*id est*: de eseist, critic și istoric literar) a lui Ștefan Augustin Doinaș, dar și aceea de prolific și avizat traducător din capodoperele literaturii universale. Acesta a tradus din Papini, Dante, Mallarmé, Valery, Shakespeare, Poe, Nietzsche, Goethe (de pildă, pentru traducerea lui *Faust*, Doinaș a primit Medalia *Goethe* a Institutului Goethe din München, în 1982) și a teoretizat și utilizat strategii de traducere a textului literar devenite repere în literatura de specialitate.

În concluzie, cartea **POETICA LUI ȘTEFAN AUGUSTIN DOINAȘ – limbaj și expresivitate**, elaborată de Andreea-Emanuela Vîlcescu, este o investigație ce își dovedește utilitatea, aducând o perspectivă lingvistică asupra operei poetice a lui Doinaș, cercetată cu instrumentele lingvisticii textuale, stilisticii și ale pragmaticei. Definițiile și explicațiile sunt clare, corect argumentate, noțiunile discutate sunt exemplificate adecvat în paragrafe sugestive. Spiritul critic, forța argumentației, stabilirea unor criterii de selectare a materialului analizat, de organizare și susținere a ideilor sunt elemente definitorii pentru stilul de lucru al autoarei, care are și meritul de a a-și aplica, pe un corpus foarte bogat de lucru, propria grilă de analiză.

Liliana Soare

INTRODUCERE

1. Actualitatea temei investigate

Lucrarea de față este o interpretare critică din perspectiva limbii a operei poetice a lui Ștefan Augustin Doinaș, operă care, de altfel, a fost bine cotate în literatura română. Lucrarea este o teoretizare, prin care sunt subliniate aspecte care nu au fost încă tratate, încercând să sublinieze contribuția lui Ștefan Augustin Doinaș la dezvoltarea limbajului poetic românesc. Totodată, cartea își propune să reliefeze și să soluționeze aspecte de noutate survenite în discurs, prin intermediul avalanșelor de străinisme, prin neglijența adusă de limbajul non-standard, de asocierile și de relațiile de permutare lexicală.

Limbajul oral prezent în textele lirice diversifică modalitatea de interpretare a valorilor morfologice și a pozițiilor sintactice, astfel încât analiza gramaticală privind raportarea la norme ar trebui să facă adeseori trimiteri la structura semantică și să fie explicat în permanență contextul istoric, literar, extralingvistic.

Era necesară demonstrarea importanței lingvistice a traseului liric al lui Ștefan Augustin Doinaș, care, și din acest punct de vedere, s-a ridicat la nivelul de așteptare al cititorilor săi, pentru care s-a dovedit nu numai un creator de mare talent, ci și un spirit erudit, consecvent în idei, un om de litere complet.

De asemenea, limbajul utilizat de poet este o permanentă surpriză pentru cititor; la tot pasul, cititorul întâlnește provocări semantice, în jocurile de cuvinte întotdeauna reînnoite prin diverse procedee lingvistice.

Studiindu-i-se opera lirică, se va putea observa faptul că poetul este un fabricant de recuzită imagistică reînnoită permanent, cu diverse surprize estetice, determinându-l pe cititor să trăiască într-o prefațere continuă a imaginației, care să-i ofere în permanență energia de a-și recrea universul de lectură. Sincoparea planurilor realității se produce prin lărgirea sferei conotativului, prin limbajul denotativ resemantizat, conducând la proiectarea în alți parametri a propriei existențe.

Lucrarea poate prezenta interesul prin faptul că propune o nouă viziune a actului liric, privit dintr-o perspectivă ultramodernă, plasat într-un spațiu al lecturii de tip modern, la concurență cu textele digitalizate, unde atât grafia, cât și modalitatea de gândire au parcurs un proces al tehnicizării. De aceea, s-a

insistat asupra analizei pragmatice, a contextului extralingvistic, a proiectării imaginilor într-un context real, propunând astfel noi perspective de lectură.

Lucrarea este utilă și prin faptul că aduce la lumină tehnici ale discursului, pronunțat în fața unui auditoriu, captat de replicile cotidiene surprinzătoare, alteori, conducând spre un adevărat delir imagistic. Publicul va putea sublinia nuanțe dintre cele mai fine ale limbajului sau dintre cele mai vulgare, regăsite și în conversațiile cotidianului, ca elemente de comunicare cu prezentul. De asemenea, cartea vrea să arate faptul că, în textele lirice, limba literară cunoaște o manifestare pleneră, ce pune în concurență imaginarul insolit, cu posibilitățile nelimitate ale stilurilor orale și funcționale.

2. Motivarea lucrării

Lucrarea și-a propus să confirme calitățile estetice ale operei poetice doinașiene, așa cum au fost subliniate ele în dese rânduri de criticii literari, printr-o evidențiere a tehnicilor de generare a discursului liric, prin implicarea valențelor moderne ale limbajului poetic.

Faptul că mesajul liric se pierde frecvent în conotații, sporind caracterul criptic al textului auctorial, a constituit o provocare permanentă a cercetării, în surprinderea simbolurilor poetice și a noilor dimensiuni ale imaginarului poetic.

Dificultatea înțelegerii unei lirici ajunse la sațietate culturală a condus la explicarea detaliată a unor tehnici inedite de construcție a mesajului, mesaj ce nu ar fi putut fi înțeles fără raportarea la fenomenul intertextualității, la pragmatică și la logica liricii aduse de curentul postmodernist.

3. Obiectivele lucrării

Lucrarea și-a propus să însoțească exegeza deosebită a criticii literare de care a beneficiat în timp poezia lui Ștefan Augustin Doinaș cu o analiză a discursului liric, raportând limba literară a epocii la noile dezvoltări ale limbajului poetic.

Un obiectiv important al lucrării este cel de colectare a unor opinii ale criticii despre opera lirică doinașiană, în scopul formării unei idei de ansamblu despre aceasta publicului larg. De asemenea, s-a dorit o urmărire a limbajului din punct de vedere diacronic, ajungându-se la concluzia că se pornește de la o clasicitate a limbajului, ajungându-se la o dezinhibare a acestuia, dar și sincronică, prin raportarea la limbajul autorilor contemporani lui Ștefan Augustin Doinaș.

De-a lungul studiului sincron și diacronic, au fost consultate cărți de istoria limbii, lingvistică mai veche sau contemporană, precum și consultarea celei mai recente variante a *Dicționarului ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române* (DOOM III), utilizat în scopul deținerii controlului limbii, prin raportarea variantelor corecte actuale la limbajul din perioada în care au fost scrise textele.

S-a urmărit așadar, limbajul secolului al XX-lea, mai precis, de la jumătatea secolului, observându-se că, prin prisma intenționalității lirice, limbajul glisează spre diverse registre, însă, în cea mai mare parte, registrul licențelor poetice este mic. Totodată, a fost studiat limbajul aparținând liricii contemporane cu cel doinașian, observându-se tendințele din epocă.

În ceea ce privește tehnica explorării imaginarului poetic, au fost analizate principalele procedee de ornamentare stilistică: proiecții imaginare (simbol, mit, legendă și alte procedee literare), analizate pe considerentul Regimului Diurn și Regimului Nocturn al imaginii, precum și analizarea metabolei, cu cele patru subtipuri (metaplasme, metataxe, metasememe, metalogisme), în funcție de operările pe care ea le realizează structurilor limbii.

4. Suportul metodologic și teoretico-științific

Pentru fixarea cât mai justă în literatura română a rolului jucat de Ștefan Augustin Doinaș, au fost necesare lecturi de critică și istorie literară din studiile realizate de principalii critici, dar și de receptarea mai mult sau mai puțin avizată din epocă.

În privința corpusului de texte, a fost utilizată în principal ediția de lux a Academiei Române, cu primele două volume (I și II), precum și un volum redus de versuri, editat în 1978, la Editura Minerva, vizând poeme din ciclul *Alfabet poetic*.

De asemenea, în studiul limbajului poetic românesc din a doua jumătate a secolului al XX-lea, au fost utilizate texte-suport de poezie, aparținând autorilor contemporani cu Ștefan Augustin Doinaș, pentru a se putea realiza o mai bună panoramă a situației lirice și lingvistice a secolului respectiv, dar și cărți de critică și istorie literară, precum și de lingvistică, în scopul alcătuirii unui tablou sinoptic al vremii. Au fost studiate cărți despre noua poezie și despre curentele moderne: *Conceptul modern de poezie. De la romantism la avangardă*; *Cinci fețe ale modernității. Modernism, avangardă, decadentă, kitch, postmodernism*, ale lui Matei Călinescu; *Postmodernismul românesc* de Mircea Cărtărescu;

Experimentul literar românesc de Gheorghe Crăciun, în colaborare cu Monica Spiridon și Ion Bogdan Lefter și altele.

Analiza lingvistică s-a bazat pe suporturi teoretice din GALR I, II, 2008; GBLR 2016, și pe cercetarea lingvistică mai amplă (I. Coteanu, C. Frâncu, Mioara Avram etc).

În ceea ce privește sfera stilisticii, au fost valorificate rezultate ale cercetării din cărți de retorică generală, cum ar fi *Retorică generală. Grupul μ* , aparținând unui grup de cercetători (J. Dubois, Edeline, J.M. Klinkenberg, P. Minguet, F. Pire, H. Trinon); *Figurile limbajului*, aparținând lui Fontanier, studii stilistice aparținând Irinei Petraș, lui Gh. Dragomirescu, lui Tudor Vianu, Rodica Zafiu și Mihaela Mancaș. Explorarea imaginărilor s-a realizat și prin intermediul unor studii aparținând lui G. Durand, Tz. Todorov etc.

Abordarea versificației a fost realizată prin cercetări ale unor studii, aparținând lui M. Bordeianu și I. Funeriu.

Domeniul pragmaticii textuale a putut fi explicat și teoretizat prin intermediul unor studii asupra actelor de vorbire, a discursului, a oralității, aparținând Ariadnei Ștefănescu, Adriannei Costăchescu, J. Austin etc.

5. Metodele și procedeele de cercetare

Fiind o lucrare complexă, au fost necesare mai multe direcții metodologice de cercetare. Astfel, critica și istoria literară reprezintă auxiliare în comprehensiunea și receptarea eficientă a contextului liric, precum și încadrarea poetului în epocă și repartizarea pe momente/faze ale creației lirice.

Cercetarea în ansamblu a limbajului poetic românesc din a doua jumătate a secolului al XX-lea a fost necesară, întrucât prin analiză s-a putut realiza o abordare de ansamblu a limbajului secolului, ceea ce a putut determina ce anume a generat sindromul *le mal du siècle*, dar și faptul că dezinhibarea limbajului aparține tendințelor literaturii din epocă.

Faptul că s-au constatat diverse tendințe de destructurare a liricii în epocă a reprezentat punctul de reper în stabilirea aspectelor definitorii, care au condus la o șansă oferită momentului doinașian, anume înscrierea într-o formulă inedită, dată de curentul postmodernist.

De asemenea, tratarea pe niveluri de limbă (fonologic, lexical, morfologic, sintactic) a condus la receptarea/interpretarea complexă a textului, oferindu-se astfel o viziune de ansamblu a discursului liric.

Analiza formulei stilistice explică și demonstrează particularitățile auctoriale, modalități prin intermediul cărora este percepută unicitatea textelor lirice, iar principala metodă de analiză și cercetare a fost confruntarea cu textele lui Ștefan Augustin Doinaș, în comparație cu cele ale poeților contemporani.

6. Noutatea științifică a lucrării

Integrarea în postmodernism a operei poetice, după o analiză prealabilă realizată, prin observarea evoluției limbajului poeziilor de la jumătatea secolului al XX-lea, urmată de studiul limbajului poeziilor aparținând lui Ștefan Augustin Doinaș, este un prim element ce ține de noutatea lucrării.

Inovația lucrării se raportează și la fenomenul transtextualității (conform clasificării lui Gérard Genette), repartizat în alte câteva subtipuri (intertextualitate, arhitextualitate, metatextualitate, paratextualitate, hipertextualitate), cu aplicații pe texte și explicații în detaliu. Intertextualitatea la Ștefan Augustin Doinaș se manifestă ca raportul dintre textele sale cu ideile, concepțiile, fenomenele, cu domeniile cu care autorul s-a intersectat în anumite momente din viață. Pe lângă faptul că sunt vizate interferențe de ordin cultural, se poate observa măiestria contopirii dintre idei cumulate în timp de către autor în forme intelectualizate sensibile. Pe de altă parte, fenomenul reciclării îmbogățește atât din punct de vedere semantic, cât și stilistic.

O direcție importantă de cercetare a vizat și activitatea de critică literară și de traducere, trecute printr-un filtru personal, prin analiza și comentarea unor cărți de critică sau de traducere. De asemenea, au fost analizate anumite strategii de traducere în poezie, realizate de către Ștefan Augustin Doinaș.

S-a realizat, de asemenea, trasarea unor specificități privind temele și motivele literare care fac tranziția dinspre clasicitate și tradiție spre modernitate/postmodernitate, urmărindu-se astfel contribuția poetului la edificarea ultimului curent literar.

Lucrarea este o abordare nouă din perspectiva limbii și a limbajului poetic, fiind studiată structura lingvistică (la toate nivelurile), observându-se faptul că structura fonetică a avut cel mai puțin de suferit, conservând stilul tradițional. La nivel lexical, s-a putut constata o trecere dinspre clasicitate spre stilul dezinhibat postmodern (prezența argoului, a elementelor de jargon, a regionalismelor funcționale etc.), asocieri spontane între cuvinte, prezența elementelor străine (anglicisme, franțuzisme, latinisme etc.), elemente ce vor conduce, uneori, spre schimbări, la nivel morfologic, privind statutul cuvintelor,